

Dirk Martin

KOUDE OORLOG EN MENTALITEITEN: EEN BELGISCH TOPDIPLOMAAT, JACQUES DELVAUX DE FENFFE

INLEIDING

In die periode van de koude oorlog die zich situeerde tussen de onmiddellijke nasleep van de oorlog in Korea en de antecedenten van de Cuba-krisis, met er middenin de bloedige onderdrukking van de Hongaarse opstand; in een periode waarin P.-H. Spaak als minister van Buitenlandse Zaken en als sekretaris-generaal van de NATO zijn stempel zou blijven drukken op het Belgische en Europese buitenlandse beleid, in een periode waarin de *take-off* van de welvaartstaat viel, de Wereldtentoonstelling van '58 werd gehouden, de Spoetnik vloog, blousons noirs en LSD verschenen en Kennedy zich opmaakte om president te worden, in een periode kortom waarin België en de wereld definitief in de moderniteit leken gestapt, in die periode bereikte jonkheer Jacques Joseph Marie Adolphe Delvaux de Fenffe de top in het Belgische buitenlandse beleid. Van 1953 tot 1959 zou hij inderdaad de functie van directeur-generaal van de politiek uitoefenen in het ministerie van Buitenlandse Zaken.

Delvaux was in 1920 als 28-jarige in de diplomatieke carrière gestapt, had er alle graden van doorlopen en had zijn carrière buitenlandse dienst als ambassadeur in Portugal beëindigd, toen hij in september '53 tot directeur-generaal werd benoemd. Met zijn PSC-achtergrond hoeft het niet te verbazen dat die benoeming tijdens een homogene CVP-regering plaatsvond.

Van '54 tot '57 echter zou de atlantist en overtuigd voorstander van supranationale afspraken P.-H. Spaak (opnieuw) minister van Buitenlandse Zaken zijn. Waarschijnlijk m.b.t. die periode getuigde Delvaux de Fenffe zelf dat men hem had laten voelen dat hij niet meer helemaal volgde, meer nog, dat hij zich niet realiseerde dat er in 1789 een revolutie was geweest en het koningsschap bij de gratie Gods niet meer bestond¹. Vrij opvallende commentaren toch i.v.m. een figuur die in een moderne parlementaire democratie tot de hoogste top van de hiërarchie van het buitenlands

¹ *Ministère des Affaires étrangères. Direction de l'Information, Hommage à M. Delvaux de Fenffe*, (s.d.), p. 8.

beleid was doorgedrongen. Hoe men zich er ook kan over verbazen, helemaal onterecht waren die kommentaren overigens niet.

Delvaux aarzelde trouwens niet zijn omstreden ideeën nog eens, als een soort politiek testament ditmaal, voor te stellen op de plechtigheid ter gelegenheid van zijn op pensioenstelling eind 1959. Zij waren het resultaat van een halve eeuw «non-konformistische» reflexies. Onmiddellijk maakte hij het zeer duidelijk: 1789 was de oorzaak van alle kwaad. Liberalisme, socialisme, fascisme, nationaal-socialisme, marxisme en kommunisme vormden er de continue ideologische evolutie van. Hoe dan ook was volgens Delvaux de maakbaarheid van de samenleving een illusie. Integendeel moest de politieke wetenschap bestuderen hoe men zich het beste onderwerpt aan de onveranderlijke kenmerken van de menselijke natuur, aan de «natuurlijke» orde, aan de wereld zoals geschapen door een opperste vorm van intelligentie. Die wetenschap moest het beleid van de regeringen sturen. En een regering was slechts die naam waardig indien zij hoge geestelijke waarden in haar vaandel voerde, de nationale eenheid en het algemeen belang verdedigde. Een waarborg daarvoor vormde de monarchie.

Na die bevlogen algemene beschouwingen werd Delvaux konkreter. Zijn zwaarste geschut richtte hij tegen de nieuwe wereld van na 1945, die «moralokratie» waarin de openbaarheid de regel werd, parlementen alles gingen controleren en zowel de democratische regimes als de kommunistische een universele heilstaat beloofden, gebaseerd op de primauteit van ekonomie en techniek. Die materialistische, individualistische nieuwe wereld was vooral gericht tegen de «natuurlijke samenlevingen», nl. de nationale staten. En nu was het volgens de scheidende directeur-generaal alleen in de natuurlijke samenlevingen van de kristelijke beschaving dat échte vrijheden bestonden. Dat Europese beschavingsmonopolie van de laatste eeuwen werd bedreigd. Het ging hier, aldus Delvaux, niet om Aziatische, Afrikaanse en Amerikaanse massa's maar inderdaad specifiek om de superieure Europese samenlevingen op kristelijke en klassieke grondslag. Bewees de hegemonie van de volkeren van het blanke ras overigens niet hun waarde? De komende «nieuwe wereld» zou dat alles verloren doen gaan. Het verval werd dan onvermijdelijk...

De rode draad die 1789 met het kommunisme verbond, het revolutionaire individualisme en zijn weigering van elke discipline, ontwaarde Delvaux eveneens in de kunst. Van romantisme over fauvisme, cubisme, impressionisme, dadaïsme en surrealisme tot non-figuratie, was het steeds erger en onverstaanbaarder geworden.

Kortom, als dat de zin van de geschiedenis was, bedankte hij ervoor.

Natuurlijk had een en ander ook meer specifiek wat het (Belgische) buitenlandse beleid betrof, negatieve gevolgen. De directeur-generaal liet er geen twijfel over bestaan dat het opgeven van de absolute soevereiniteit van de (kleine) landen na 1944, gewild was door de grootmachten die zo hun leadership versterkten ondanks gepraat over een nieuwe gemeen-

schapszin. *«En bon français [c'est] une forme nouvelle donnée à des empires qui ne [veulent] pas s'avouer».*

Delvaux gaf wel toe dat internationale economische afspraken hun nut konden hebben en dat de NATO als defensieve alliantie - niet meer, niet minder - noodzakelijk was zolang de koude oorlog zou duren, zolang twee rivaliserende wereldbeschouwingen om de hegemonie streden en er geen machtsevenwicht bestond. Maar supra-nationale afspraken op basis van een blind geloof konden tot avonturen leiden. Zouden de sterksten niet het laken naar zich toetrekken? Daarom moesten de kleine landen zich steeds afvragen of er geen ideologische logika of eigenbelang van de grootmachten meespeelde.

De scheidende directeur-generaal eindigde zijn laatste ambtelijke optreden met bezwerende woorden: België had een historische zending als faktor van evenwicht in Europa. Maar precies daarom moest ten allen prijze de nationale soevereiniteit van het land gehandhaafd blijven ².

Men zal reeds begrepen hebben dat de stellingen van Delvaux hem niet overal in dank werden afgenomen. Ondanks het feit dat, zoals wij nog zullen zien, ook voor hem het gevaar uit het Oosten een eerste bekommernis was, stond zijn voortdurend hameren op de Belgische soevereiniteit haaks op de supranationale ideeën van Spaak c.s. en haaks op de wijze waarop de meesten de UNO, het Marshall-plan, de NATO, de EGKS, later de EEG, en de Europese Defensie Gemeenschap, later de WEU begrepen. Dat het buitenlandse beleid van de CVP-regeringen tussen 1950 en '54 qua supranationale afspraken en instellingen aarzelender bleek dan dat van Spaak c.s., kon dus misschien wel voor een deel op het conto van Delvaux geschreven worden.

Ik wil het overigens in dit referaat niet hebben over de buitenlandse politiek van België als dusdanig. Mijn bedoeling is de mentale background te analyseren van degene die in de 50'er jaren, allicht met steun van het Hof, een sleutelpositie in België's buitenlands beleid innam. Onder het discours van het «gezonde verstand», zoals Delvaux het zelf noemde, discours dat volgens hem objektief en niet ideologisch was want gebaseerd op de wetenschap van de politiek, school inderdaad een mentaliteit die in de tweede helft van de 20e eeuw eerder non-konformistisch, zelf reaktionair in de taalkundige betekenis van dat woord mocht heten.

LEERJAREN

Wie was Jacques Delvaux de Fenffe eigenlijk? Hij werd in 1894 in een katolieke Luikse adellijke familie geboren. Middelbaar onderwijs volgde hij bij de Jezuïeten; daar werd trouwens ook voor het eerst zijn politieke belangstelling gewekt. Het lag voor de hand dat hij aan de ULg rechtenstu-

dies zou beginnen, maar toen brak de eerste wereldoorlog uit. Delvaux meldde zich als vrijwilliger, vocht vier jaar aan de IJzer en beëindigde de oorlog als luitenant. Hij maakt zijn rechtenstudies af en legde eind 1920, hij was er toen 26, het diplomatiek examen af. Tussen 1921 en 1937 was hij achtereenvolgens, en met tussenpozen op de centrale administratie van het departement te Brussel, op post te Berlijn, Parijs en in China ³.

Zijn eerste doorslaggevende ervaring als volwassene vormde ongetwijfeld de eerste wereldoorlog. Zoals zoveel jonge oudstrijders evolueerde hij na 1918 vlug naar wat men de rechterzijde pleegt te noemen. Van zijn antiparlementarisme maakte hij geen geheim. Zijn kollega F. de Selys Longchamps kon jaren later badinerend de vraag stellen of Delvaux niet tot degenen behoorde «à cause de qui l'on a dû élever de belles grilles pour embellir le Parlement et protéger les parlementaires» ⁴.

Maar er was meer. Zeer vlug was de jonge diplomaat begonnen met het aanleggen van een systematische dokumentatie over ideeën en bedenkingen van politici, historici en journalisten m.b.t. de grote tijdsproblemen. Kenschetsend wellicht: de eerste dossiers van die verzameling bestonden uit naar onderwerp geordende knipsels uit L'Action Française. In juni 1921 al droeg een van z'n vrienden, W. Bodart, Delvaux trouwens een tekst op onder de titel *Le fascisme en Italie* ⁵, waarin de auteur de oorzaak van die nobele beweging van oudstrijders en studenten duidelijk omschreef: het kommunistische gevaar. Ook teksten van Mussolini over de doctrine van het fascisme trokken Delvaux' aandacht; hij las Bainville, de Jouvenel, de Lichtervelde, Maurras.

Maar hij studeerde niet alleen; naast zijn gewone werk als diplomaat begon hij ook zijn eigen beschouwingen neer te schrijven. De internationale toestand inspireerde de toen 45-jarige ambassadeeraad toegevoegd aan de centrale administratie te Brussel, medio 1939 tot enkele *Reflexions sur le droit, la morale et la politique* ⁶.

Delvaux, of liever Jacques de Herock, want onder dat pseudoniem schreef hij, stelde om te beginnen dat het er nu, met een internationale toestand die sinds 1938 steeds meer gespannen werd, vooral op aankwam te overleven. Heel de ideologie achter de Volkenbond, de kollektieve veiligheid en de idee van Recht en Moraal in de internationale politiek was achterhaald. Het ging ook niet op de verantwoordelijkheid daarvoor in de schoenen van de diktaturen te schuiven. Ontstonden deze laatste trouwens niet door un excès de liberté et de dépenses avec pour corrolaire un appauvrissement général et des malaises sociaux les plus anarchiques? West-Europa had overigens moeten bewapenen. De toestand echter zijnde wat hij nu was, kwam het erop aan de ideologische passies in het binnen-

3 Navorsings- en Studiecentrum voor de Geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, *Archief Delvaux de Fenffe*, nr. 30 (Personalia). Verder vermeld als ADF.

4 Zie noot 1, p. 2.

5 AFD, nr. 14.

6 ADF, nr. 4.

binnenland aan banden te leggen want gekoppeld aan de buitenlandse propaganda, zouden die kunnen leiden tot het aangaan van allianties die het Belgische belang niet noodzakelijk zouden dienen. En het was duidelijk wie er niet aan het belang van het land dacht: *le juif a voué une haine sans merci aux régimes qui ont persécuté ses corréligionnaires et pour un juif l'intérêt de la race a trop souvent le pas sur celui de la patrie; le communiste est à l'affût d'un bouleversement général, avec son cortège de misères, où il trouvera un terrain propice pour la réalisation de son idéal inhumain; l'internationale socialiste est aussi intéressée à la chute des régimes qu'elle considère comme ses principaux ennemis, malgré le patriotisme de chacun de ses adeptes, elle aura donc normalement tendance à pousser à la guerre et à constituer à cette fin un 'front démocratique' le plus large possible sans distinction entre les nations, leur situation et leur intérêt respectif.*

Maar er moest nu precies Belgisch gedacht worden, en de gewapende neutraliteit was daar de uitdrukking van, aldus Delvaux. Het kleine België moet zich niet opwerpen als scheidsrechter of als schoolmeester t.a.v. andere landen, die overigens zo slecht gekend waren. Trouwens, de grootmachten streven altijd eigen doelen na als zij zich met kleine landen verbinden. Delvaux besloot dat België een alliantie niet nodig had, alliantie die het land in een richting kon duwen die het niet wenste.

DE TWEEDE WERELDOORLOG

Dat de gewapende neutraliteit toch falikant afliep, kon Delvaux in mei 1940 vaststellen. Dat belette hem niet - zoals zovelen die zomer van 1940 - de illuzie te koesteren dat een zekere terugkeer tot de normaliteit mogelijk was. In een nota van medio 1940 stelde hij dat zijn ministerie verder zou kunnen - moeten - functioneren, want stoppen serait nuire à la collaboration nécessaire qui s'impose entre la Belgique et l'Autorité occupante⁷.

Toen vlug bleek dat de bezetter daar geen interesse voor had, hield Delvaux verdere konkrete aktiviteit voor bekeken. Hij zou nu vooral aan de naoorlog gaan denken.

Hij werkte o.a. aan een plan voor persreglementering. Het was een probleem dat hem reeds vóór de bezetting had bezig gehouden toen hem de Belgische persvrijheid en de kritiek op het IIIe Rijk te ver ging. Nu stelde hij met zoveel woorden dat de staat de pers in de hand moest houden (persbureau, orde van journalisten) om te beletten dat journalisten de «nationale politiek» van de staat zouden schaden⁸.

Maar in de vele ledige uren van de bezetting wijdde Delvaux vooral aandacht aan zijn eerste groot theoretisch geschrift, een studie van de

7 Attributions des Services du M.A.E., ADF, nr. 13.

8 ADF, nr. 5.

politiek⁹. Zijn achterliggende idee: een hervorming van de instellingen drong zich op. En het moment was gunstig: d'après de multiples signes concordants, l'Europe est arrivée à la période d'autorité du cycle politique. Het was tijd om begrippen die na 1789 geperverteerd werden - recht, naastenliefde, vrijheid, gelijkheid, gezag, familie, orde, natuurlijke organisatievormen - hun echte inhoud terug te geven. Het was tijd om in te zien dat regimes gegrondvest op verkiezingen en partijen steeds in zich droegen le germe corrupteur, dissolvant et démoralisateur (...) qui engendre la passivité, les abdications, les luttes intérieures, les désordres, les misères.

Delvaux gaf toe dat zolang de principes van 1830 een instrument waren in de handen van een hoog zedelijke oligarchie, er in België veel goeds was verricht. Maar de crisis van het liberalisme na de eerste wereldoorlog en het zuiver algemeen stemrecht hadden daar een einde aan gemaakt. Nu stelden les foules ignorantes, pleines de préjugés, de parti pris de classe de wet van het getal, nu maakte het partijenregime een objectieve en uitsluitend nationale politiek onmogelijk en moest het algemeen belang het laten afweten t.o.v. het partikulier belang.

Tot daar de analyse van Delvaux. En het alternatief? Een totalitaire diktatuur vormde weliswaar een reactie op de democratische anarchie en verwezenlijkte de eenheid van de natie en het beleid, maar vernietigde alle vrijheden en diende uiteindelijk het belang van de natie niet. Een uitzondering daarop: tijdelijke diktaturen om paal en perk te stellen aan anarchie en burgeroorlog.

Het democratische parlementarisme met algemeen stemrecht en volkssoevereiniteit deugde al evenmin. Ook het parlementarisme op z'n angelsaksisch kon geen voldoening geven.

De rede en de geschiedenis wezen uit wat dan volgens Delvaux wèl het beste politieke systeem was: la monarchie, ou le prince dans ses conseils et le peuple dans ses Etats. Toeval of niet, maar dat was in een notedop de doctrine van Joris Van Severen en het Verdinaso.

Delvaux vulde een en ander nog inhoudelijk in. De monarchie betekende: respect voor de wetten van de menselijke natuur, betekende vitaliteit, orde, kohesie. De vorst, waarvan het persoonlijk belang met dat van de natie samenviel, benoemt een regering die hem en de natie verantwoordelijkheid verschuldigd is. Hij controleert er de aktiviteit van; een representatieve vergadering heeft kritiekrecht. Raden staan de regering bij voor de voorbereiding van de wetten. Om de belangenvertegenwoordiging van eenieder te waarborgen zullen gemeenten, provincies en de beroepsverenigingen hun vertegenwoordigers kunnen aanduiden. Alleen die feitelijk korporatistische staat - term die Delvaux trouwens nooit gebruikt - vormt de waarborg van een uitsluitend nationale politiek en is konform aan het algemeen belang.

Alhoewel de periode waarin Delvaux zijn studie schreef - ze werd gedateerd oktober 1942 - moeilijk «normaal» kon genoemd worden, is hier m.i. toch sprake van een sleuteltekst voor de mentaliteit van de nu bijna 50-jarige. Zijn afkomst en studies, de ervaringen tijdens de eerste wereldoorlog, het ineensinken van de oligarchische maatschappij van voor '14 waarin iedereen zijn plaats kende, de perceptie dat de wereld veranderde en dat de democratieën in eerste instantie niet opgewassen leken tegen de dictaturen, hadden geleid tot een trits eigenlijk weinig originele opvattingen die niet meer fundamenteel zouden veranderen.

DE ONMIDDELLIJKE NAOORLOG

Terwijl Delvaux in de rust van zijn studiekamer verder nadacht, gingen 1943 en 1944 voorbij. België werd bevrijd en onmiddellijk werd op hem beroep gedaan als ambassadeur in China, waar hij de totale ineenstorting van het oude regime kon meemaken (eind 1944 tot eind 1947).

Teruggeroepen naar het departement, werd hij er directeur-generaal van de algemene (administratieve) diensten tot eind 1951.

Alhoewel niet rechtstreeks bij het buitenlandse beleid als dusdanig betrokken, maakte hij toch als bevoorrecht waarnemer het begin van de koude oorlog en de realistische «atlantische» keuze mee van Buitenlandse Zaken - minister Spaak.

Het Marshall-plan, de coup van Praag, het Verdrag van Brussel, de oprichting van de NAVO, het begin van de oorlog in Korea en de oprichting van de EGKS maakten inderdaad duidelijk dat België, of in elk geval Spaak, met aarzelingen maar definitief het «onafhankelijk» buitenlandse beleid van voor 1940 vaarwel gezegd had. Een grotendeels denkbeeldige Sovjet-agressie werd ingeroepen als rechtvaardiging voor de oprichting van de NAVO, terwijl die eigenlijk meer te maken had met een aantal moeilijkheden binnen en tussen de Westerse landen.

Zoals dat recent gesteld werd, was «het Noordatlantische Verdrag voor Washington de wisselmunt die het aan Frankrijk moest betalen voor de economische en politieke integratie van Duitsland in West-Europa en dus in een open-wereldorde. Voor Parijs betekende de Amerikaanse aanwezigheid een verzekeringspolis, een waarborg tegen een nieuw militair avontuur van aartsvijand Duitsland. Londen hield het bij zijn traditionele politiek van Europees machts-evenwicht en verzekerde met de NAVO een evenwicht op het continent, gekoppeld aan het besef dat enkel een junior-partnership met Washington het nog enige rol kon verzekeren in de wereldpolitiek»¹⁰.

Hoe keek J. Delvaux tegen deze fundamenteel nieuwe evolutie aan? Opvallend: zo weinig reflexies als hij voor en eigenlijk ook tijdens de bezetting gewijd had aan de toch onmiskenbare Duitse en nazi-dreiging, zo groeide nu de dreiging uit het kommunistische Oosten uit tot een van de kernpunten van zijn vertoog.

De morele en dus ook politieke zwakheid van het Westen maakte de dreiging van de barbarij volgens Delvaux des te dramatischer. Men moest erkennen dat alleen Mussolini, Hitler en Franco overwinningen hadden geboekt op de kommunisten. Maar de tijd van de diktaturen was voorbij (een goede vijf jaar geleden beweerde hij nog het omgekeerde). Een hoger doel, een nieuwe revolutie was nodig om zich tegen Moskou en zijn vijfde kolonne, tegen zijn stakingen, complotten en listen - en tegen zijn geloof te kunnen weren, want een oorlog wenste de Sovjetunie niet. Des hommes propres, une patrie, des libertés familiales et professionnelles, een stabiele en krachtige regering met echte autoriteit en gesteund door de publieke opinie vormde daar de enige - en misschien onmogelijke - weg toe. De «vrijheid» zoals men die nu verstond, het platte materialisme van liberalisme en socialisme was er de antitese van, zou zelfs tot het kommunisme leiden «de dag dat de kas leeg was».

De interne vernieuwing moest gepaard gaan aan een externe verhoudingen tussen de Westerse landen onderling. Pakten, wereldregering, federaties, allemaal woorden gebaseerd op een vage ideologie van een universeel welvarende en materialistische wereld - iedereen z'n koelkast - waar alleen de grote landen of groepen als de loge, de Socialistische Internationale en de kapitalistische internationale van profiteerden.

Met de democratie, het socialisme en de UNESCO als geestelijk bindmiddel tegen Moskou? Delvaux moest erom lachen.

In al die somberheid was er maar een lichtpunt: c'est le cri d'angoisse de l'Eglise depuis l'affaire du Cardinal hongrois et les prières qui sont ordonnées. Je sors de Ste Gudule qui était pleine à craquer de monde en prière. Le danger approche. L'humanité appelle le Providence à son secours. Voilà le premier signe de ralliement - le plus beau - qui ait été donné jusqu'à présent. Cela contribuera à changer les esprits, à les faire sortir de leurs anciennes habitudes, à raviver la charité, à dégager des intérêts matériels. Cela me donne confiance que nous n'irons pas jusqu'au fond de la catastrophe et que le redressement se fera avant. L'Eglise seule peut remettre en honneur la justice, la charité, la morale contre les égoïsmes et les paralysies de la peur de notre monde matérialiste et lassé. Enfin, Rome, pleinement elle-même, inféodée à personne, se dresse au dessus de la mêlée!

Dat vormde de diepste overtuiging van Delvaux die hij in privé-briefwisseling begin 1949 aan vrienden bloot gaf ¹¹.

11 Voor de hele vorige passage: «Lettres à Jacqueline», 10 en 14 februari 1949. ADF, 29.

Had hij geen inside-information over de nakende oprichting van de NATO? In elk geval was zijn toon enkele maanden later, in een weliswaar voor verspreiding bestemd dokument, minder somber. De nieuwe alliantie vormde t.a.v. de gemeenschappelijke dreiging een adequaat antwoord. Maar de (kleine) landen moesten in deze overeenkomst van het minste kwaad blijven waken over hun soevereiniteit, de beste waarborg voor de kohesie van het geheel ¹².

Eén ding had Delvaux dan toch geleerd: was 10 jaar tevoren een alliantie tegen het nazisme in zijn ogen nog ondenkbaar, dan was nu een koele NATO-minnaar geboren. Maar van spontane pro-Amerikaanse sentimenten bleek in elk geval geen sprake.

Tegelijkertijd met het neerschrijven van zijn ideeën, bleef de directeur-generaal tijd vinden voor verdere studie. Zijn vrij eenzijdige lektuur hoeft niet meer te verbazen: werken van Maurras, Fabre-Luce, Drumont, rechtse tijdschriften als *Aspects de la France* en *Les Ecrits de Paris*, uitgaven van het Institut de documentation et d'éducation nationales van de vroegere Verdinaso Gueuning.

En dan volgde eind 1951 zijn benoeming tot ambassadeur in Lissabon.

PORTUGEESE JAREN

Het Portugal van Salazar waar hij België van 1951 tot 1953 zou vertegenwoordigen, was niet het land om hem van zijn overtuiging af te brengen. Integendeel, Portugal en Spanje schenen voor hem in de praktijk te brengen wat hij altijd had voorgestaan: orde, traditie, het heilig eigenbelang van de natie – en daardoor nationale kohesie. Het was Delvaux dan ook een doorn in het oog dat in het kader van de politiek van de VS om Europa te versterken t.o.v. het Oostblok – een democratische Europese eenheid – «verdeelde en socialiserende» landen als Frankrijk en Groot-Brittannië meer aandacht kregen dan Spanje, Portugal en België (met zijn homogene CVP-regering) qui apportent une aide plus efficace par l'ordre qu'ils ont chez eux ¹³. In een brief van zijn oude vriend baron Van Zuylen heette het dat Delvaux helemaal gelijk had als die sprak over de absurde politiek van de USA en West-Europa. Mais je crois comme vous poursuivait Van Zuylen, qu'il sera prudent de dispenser vos réflexions avec prudence aux milieux officiels...

Maar de boog kan niet altijd gespannen zijn. De twee vrienden hadden het ook over bankrekeningen in het veilige Portugal pour le cas où... ¹⁴.

¹² Quand la Belgique fait de la politique étrangère, juli 1949, ADF, 38.

¹³ Nota n.a.v. Manifeste du prétendant au trône de Russie, 24 maart 1952, ADF, 24.

¹⁴ Van Zuylen aan de Fenffe, 26 jan. en 28 juni 1952, ADF, 29.

De periode in Portugal vormde voor de ambassadeur ook de gelegenheid om, 10 jaar later, een tweede groot teoretisch geschrift te produceren over de actuele problemen van de samenleving.

In een andere en nog radikalere vorm, en mits aksentverschuivingen, herhaalde hij wat hem obsedeerde. Het barbaarse Azië van de steppen bedreigde de hele wereld. Toch zou Moskou maar een reus op lemen voeten blijken, moest het Westen een nieuwe spirituele kracht vinden.

Want het was dààr dat het echte probleem lag. Delvaux schreef: *L'individualisme révolutionnaire dont avant 1789 la Réforme avait donné la première impulsion, prive peu à peu les coeurs et les esprits de tout autre souci que celui du matériel et il finit par ériger au nom de la liberté principe l'homme en dieu, mais sur les décombres de la société. Par contre, le catholicisme, couronnement spirituel de l'ordre naturel, donne la primauté à l'esprit et à l'amour, il prescrit la soumission à l'autorité, le devoir social, le souci de l'intérêt commun. Le catholicisme ne peut donc qu'être l'ennemi principal de l'époque.*

La politique de l'Est est nette à cet égard. Celle de l'Ouest est moins évidente parce que son action est dirigée dans l'ombre par les loges et une élite juive qui ont pris, depuis cette dernière guerre un ascendant inégalé. Israël dans sa 'cité nouvelle' redeviendra le peuple élu, universaliste par caractère, il dominera le monde. Les loges, ses alliés, travaillent consciemment ou non avec lui pour substituer au Christianisme une civilisation matérialiste. Leur action tend à détruire la famille (code civil, divorce, etc...), l'épargne base du foyer, la stabilité monétaire, condition de la propriété privée et de l'indépendance humaine, les dynasties catholiques, les sociétés nationales, il tend à remplacer les élites par des 'stars' à concentrer les richesses dans des organismes anonymes, à diriger toute la presse et la propagande, à mettre en doute toutes les idées traditionnelles, à révolter les peuples contre l'ordre établi. Quel que soit le degré de la rivalité entre l'Est et l'Ouest, leur collusion est évidente quant aux méthodes d'action.

Dans la guerre froide actuelle l'avantage paraît nettement pencher en faveur de l'Est qui bénéficie de la concentration politique ainsi que de l'unité et la souplesse de la direction et qui offre au surplus aux coeurs et aux esprits une foi et une raison d'agir intolérante et virulente comme au temps des guerres de religion. L'Ouest ne lui oppose qu'un vide spirituel et intellectuel, la désintégration politique et la lourde machine démocratique mais avec, il est vrai, une supériorité technique.

Le péril qui menace les peuples d'Europe est mortel et il est imminent. Au point où il en est arrivé, le problème ne peut être résolu que par une contre-révolution spirituelle et intellectuelle qui restaure la vraie morale et abatte l'idéologie individualiste du siècle ¹⁵.

15 Ongetitelde tekst, 1952, p. 93-94. ADF, 49.

Delvaux besloot zijn visionaire tekst uit 1952 met de anstige vraag of de Voorzienigheid nog zou ingrijpen voor het te laat was. La réponse est conditionnelle et se trouve dans le message de Fatima...¹⁶

De man die dit in alle ernst schreef, zou een jaar nadien de topambtenaar van Buitenlandse Zaken worden.

BESLUIT

De doctrine van de nu bijna zestigjarige Delvaux had in het voorgaand werkstuk zijn radikaalste vorm bereikt. Het enige waarop hij naderhand (nog) meer de nadruk ging leggen, betrof het economische aspect van de welvaartstaat: produktie om de produktie en voortschrijdend konsumentisme.

Voor het overige vormde zijn afscheidsrede uit '59 slechts een nauwelijks omzwachtelde versie van een ideeëngoed dat al jaren in zijn mentaliteit vastlag. Opvallend wel dat hij tijdens zijn zesjarige ambtsperiode als directeur-generaal van de Politiek erin slaagde de scherpe kanten van zijn vertoog wat af te vijlen zodat openlijke botsingen met het beleid van zijn ministers Van Zeeland en Wigny maar zeker Spaak uitbleven.

Die vreedzame koëxistentie veranderde echter niets aan zijn overtuiging. Uiteraard vormde ook voor hem het kommunisme de grote vijand, maar - en hier was hij duidelijk in tegenstroom met de tijdsgeest - de reëel bestaande Westerse maatschappij kon in zijn ogen geen genade vinden, bood dus geen alternatief.

In een derde en laatste grote manuscript uit 1961, een jaar voor zijn dood, stelde Delvaux het nog eens duidelijk. De desintegrerende werking van de parlementaire democratie en het egoïstische materialisme, de VS die via een ideologisch en economisch geïnspireerd atlantisme van de wereld één grote afzetmarkt wilden maken en de kleine landen en hun kolonies inpalmen, het ontbreken van een Geloof - dat alles zou zonder een nieuwe doctrine en politiek naar het bankroet van het tijdsgewricht leiden. Dieu, Patrie, Famille, Travail - Delvaux citeerde Salazar - dat kon de redding nog brengen en de expansie van Moskou tot staan brengen.¹⁷

Geen heil zonder respect voor les principes de cet ordre naturel et surnaturel voulu par la pensée créatrice en faisant le monde comme il est et non comme certains voudraient qu'il soit, aldus Jacques Delvaux in de allerlaatste regels die ik van hem terugvond (febr. 1962).¹⁸

Hoe dit alles te evalueren? Zijn analyse van een aantal krachtlijnen van de wereld na 1945 lijkt an sich niet onjuist: op internationaal vlak de

¹⁶ Id., p. 97.

¹⁷ Où allons nous ?, 1961, p. 86, ADF, 48.

¹⁸ de Fenffe aan de Directeur van Vers l'Avenir, 7 febr. 1962, ADF, 52.

dominantie van de VS die slechts lippendienst bewijzen aan de onafhankelijkheid van de kleine landen, op economisch vlak produktivisme en konsumentisme. Maar Delvaux' remedie bleek gestoeld op een reactionair discours waarvan ik wortels en inhoud heb pogen te schetsen. Kernpunt van dit discours is een verwerping van de moderniteit. Mentaal voelde de diep katholieke aristocraat Delvaux zich fundamenteel op zijn ongemak in de XXste eeuw, in een ingewikkelde samenleving met haar compromissen, waar het «echte» en het «goede» niet zomaar voor de hand lag.

Vandaar zijn paradoksale houding t.o.v. de Sovjetunie en het communisme: het ging natuurlijk om de aartsvijand van de beschaving, maar eigenlijk leek hij de orde, de autoriteit, het geloof in de «goede zaak» dat er volgens hem heerste, te benijden.

Vandaar ook die andere vaststelling, dat antikommunisme bij Delvaux niet noodzakelijk identiek bleek met een brevet van democratische ingesteldheid. Maar zo'n brevet wilde hij zichzelf allerminst toekennen.

Men zou wellicht verder kunnen gaan en als afsluitende hypotese stellen dat de weigering van de gedekonfessionalizeerde en «moderne» Westerse samenleving van na 1789 en a fortiori van na 1918, bij hem uiteindelijk primeerde op antikommunisme en anti-sovjetisme. De «derde weg» van Jacques Delvaux was de weg terug naar het Ancien Régime.

Het was een weg die nog aan de vooravond van de 60'er jaren tot een topfunctie in het Belgische buitenlandse beleid kon voeren.